

Apemanagement meets chimp

De tweede week van de reis door Oeganda samen met mijn JGI-collega's Diederik, Saskia en Margot staat veel meer in het teken van de chimpansees. Het is een week met net zoveel indrukken en waardevolle ervaringen als de eerste week. Het wordt een opfriscursus voor de bioloog en veel nieuwe kennis voor de trainer.

Ik weet nu hoe een echte chimpansee en een charmante Afrikaanse directeur van het CSWCT (Chimpansee Sanctuary and Wildlife Conservation Trust) vlooiën. De één fysiek mijn hoofd en de ander die terecht aandacht probeert te krijgen voor het werk van haar organisatie.

Onze tweede week start in Kibale forest in het westen van Oeganda. Hier bevindt zich de grootste wilde chimpansee populatie van het land met 1500 chimpansees. Daarvan is één groep van 120 individuen gehabitueerd, dat betekent dat ze gewend zijn geraakt aan menselijke aanwezigheid. Voor mij dé gelegenheid om chimpansees van dichtbij te observeren. Zes uur lang hadden we de mogelijkheid de groep te volgen, sociale interacties te observeren en individuen van zeer dichtbij mee te maken. Het is een onbeschrijflijke ervaring om op 3 meter afstand van de alfa man te zitten. Leiderschap gebundeld in een fysieke kracht die vele malen groter is dan je eigen, maar die een en al rust uitstraalt en die je, bijna negerend, rustig voorbij loopt om vervolgens binnen zijn eigen groep met veel imponeer gedrag de orde te herstellen.

Maar hier zijn ook de nadelen van het ecotoerisme te observeren: te veel bezoekers die worden toegelaten¹ en de veiligheidsgrens van 8 meter die duidelijk wordt losgelaten. Zeker het laatste is iets waar het Jane Goodall Instituut in Oeganda zich hard voor maakt. Het risico bij korte afstanden is namelijk dat mensen ziektes zoals mazelen of polio overbrengen op de chimpansees en die kunnen leiden tot grote aantallen dodelijke slachtoffers bij de chimpansees.

Spreek ik me zelf niet tegen daar te praten over onze bijzondere ervaringen op drie meter afstand? Ten dele: het kunnen namelijk de apen zijn die zelf ervoor kiezen om op korte afstand van je voorbij te lopen zoals de alfa man die ons een tijdje volgde. Het belangrijkste is dat we over alle noodzakelijke entingen en controles beschikten om te voorkomen dat we ziektes konden overdragen. Iets wat niet verplicht is voor bezoekers, onderzoekers en rangers en

helaas, zoals uit discussies bleek, ook niet door alle onderzoekers noodzakelijk werd geacht. JGI probeert hiervoor protocollen op te stellen en dit onderwerp op de agenda te krijgen. We moeten natuurlijk voorkomen dat chimpansees uitsterven omdat we ze "doodknuffelen". Maar

het blijft natuurlijk zo dat ik ook hand in eigen boezem moet steken en ondanks medische voorzorgsmaatregelen te weinig afstand in acht houd. Dit legt wel de complexe sociaal economische problemen die we ook in de eerste week zijn tegengekomen rondom natuur en soortbehoud pijnlijk bloot. De bezoekers zijn noodzakelijk als inkomsten voor de nationale parken, maar een deel gaat ook naar de lokale bewoners in de omliggende dorpen.

Terug naar de chimpansees. Één van de grote bedreigingen is dat ze in strikken en vallen terecht komen. Stropers plaatsen deze om bijvoorbeeld duikers (kleine antilopen) of buschpigs te vangen. Chimpansees blijven regelmatig onbedoeld in deze strikken steken waardoor er ledematen geamputeerd worden. Het Jane Goodall Instituut Nederland en Oostenrijk financieren gezamenlijk het Kibale Snare Removal Team. Samen met Margot heb ik het werk in het veld van dit team gevolgd.

Door het moerassige oerwoud langs de noordkant van Kibale forest op zoek naar de kleine signalen die activiteiten van stropers kunnen wijzen. Voor veel managers zou hier een wijze les observeren te volgen zijn: de experts van het team letten op kleine veranderingen in de omgeving. Minuscule details zoals de afstand waarop ondergroei is platgetrapt, of kleine inkervingen in de bomen, aanduidingen die leiden tot het vinden van "snares". Terwijl de rangers geconcentreerd de omgeving afspeuren, letten wij alleen op onze eigen voeten die we niet droog weten te houden en we hebben veel moeite om overeind te blijven. Terwijl de mensen van het team in een gestaag tempo verder gaan. Het zou een mooie metafoor voor veel managers zijn die vooral hun eigen voeten proberen droog te houden in het moeras en het oog voor de omgeving verliezen.

Gelukkig heeft het team succes en is het aantal strikken dat ze opsporen aanzienlijk gedaald maar des al niet te min kunnen ze onmogelijk het gehele 700 km² grote Kibale forest bestrijken.

En dan de afsluiting van onze reis: een bezoek aan Ngamba Island. Deze chimpansee-opvang is opgericht door het Jane Goodall Instituut voor het huisvesten van in beslag genomen chimpansees. Inmiddels is dit eiland overgedragen aan het CSWCT. 44 Chimpansees zitten op dit eiland en helaas zijn er een paar maanden geleden weer vier jonge chimpansees in Soedan in beslag genomen die na quarantaine in de groep op Ngamba Island geïntegreerd zullen worden. Voor ons drie dagen van veel ervaringen en belevingen.

Naast het meelopen met de verzorgers om eten klaar te maken en uit delen, hokken schoon te vegen is het ook een gelegenheid om informatie uit te wisselen over hoe fusies van groepen verlopen. Afgelopen jaren heeft men een grote fusie tussen twee groepen doorgevoerd. De aanpak hiervan door de staf van Ngamba Island bevat voor mij een aantal belangrijke lessen die ik ga bestuderen om te bekijken wat we er van kunnen leren:

- Maak een plan met alle betrokkenen, maar laat dit niet leidend zijn, ben bereid dit bij te stellen en ervan af te wijken. Een plan is wel goed om naderhand te kunnen nagaan waar het anders is gelopen en kan helpen om te analyseren waarom het anders is gelopen.
- Maak gebruik van kansen, er doen zich soms gelegenheden voor die het mogelijk maken om stappen te versnellen, zorg dat je ze herkent en benut. Om dit te realiseren moet je verantwoordelijkheid breed in de groep neerleggen. Op Ngamba eiland betekende dit dat hoofdverzorger Stany Nyandwi zelf beslissingen kon nemen zonder uitgebreid overleg met directeur of manager. Dit betekent ook voldoende veiligheid en vertrouwen voor de medewerkers.
- Zorg dat je de groep goed kent, individuen, karakters, "normaal" gedrag en afwijkend gedrag.

Maar ook de evaluatie met de diervverzorgers hoe de machtswisselingen tussen de chimpanseemannen afgelopen jaren was verlopen, was een regelrechte opfriscursus over leiderschap: mannen die niet investeren in relaties en alleen met fysieke kracht imponeren blijven niet lang de baas.

Het verblijf op Ngamba Island gaf ook de gelegenheid om te overleggen met de dierenarts, Sanctuary-manager Joshua Rukundo en de directeur van het CSWCT Lilly Ajarova om te zien wat de behoeften zijn en te bekijken waar we in de toekomst kunnen steunen. Tijdens deze middag hebben we het gereedschap dat we hadden meegenomen overhandigd. Ngamba Island is voor de inkomsten afhankelijk van de bezoekers op het eiland, steun van het Jane Goodall Instituut en particuliere organisaties. Daarbij is elke steun noodzakelijk.

Naast praktische noden zoals: een echo-apparaat en verdovingsgeweer voor de kliniek, compressor en cirkelzaag voor het onderhoudsteam is de belangrijkste behoefte op dit moment renovatie van het elektrisch hek dat voorkomt dat de chimpansees ontsnappen en in het bezoekersdeel komen. Dit hek is in belangrijke mate aan vervanging toe en de elektrische installatie voldoet niet meer. Komende tijd zullen we (Apemanagement en Jane Goodall instituut) kijken wat we kunnen doen om te helpen. In ieder geval heeft de directeur van het CSWCT voldoende gevlooid om aandacht voor deze problemen te krijgen.

En dan de apen op Ngamba Island. Een aantal nieuwsgierige vragen die ik had zouden beantwoord worden: hoe voelt het om gevlooid te worden, hoe voelen de haren van een chimpansee en hoe is het fysieke contact met een chimpansee. Ngamba Island biedt de mogelijkheid om met een aantal van de chimpansees een wandeling te maken in het bos op het eiland. Voor ons zou de zaterdag, onze laatste dag in Oeganda, dé gelegenheid zijn en meteen een mooie afsluiting van mijn bezoek aan Oeganda. Helaas kwam er een eerdere gelegenheid tot fysiek contact. Tijdens de nacht van donderdag op vrijdag was er een hevig onweer, met als gevolg een ruzie in de groep chimpansees.

's Ochtends werd duidelijk dat de dertien jaar oude Asega hiervan het slachtoffer was met een diepe wond in de kin en in de hand. Noodzaak tot ingrijpen door de dierenarts om de wonden verder te onderzoeken en te hechten. De vraag om mee te mogen kijken tijdens de ingreep werd beantwoord met de vraag om assistentie tijdens de ingreep. Een nieuwe bijzondere ervaring die beroep deed op kennis en ervaring van veel jaren geleden. Gelukkig was Asega weer bij kennis en in contact met de andere chimpansees op de zaterdag dat wij Ngamba Island verlieten.

Maar dan de chimpwalk, eerst 10 minuten wandelen met de 51 kg zware Bili op mijn rug. Deze vrouw geeft er nog steeds de voorkeur aan om als een kind gedragen te worden. En vervolgens rustig zitten om uitgenodigd te worden door Ikuru om te vlooien, terwijl ik haar benen

vlooiden nam zij mijn hoofd onder handen. Stevig schuifde ze met de pink de haren aan de kant om af en toe stevig met een nagel op de huid te krabben en zo werd elk stukje afgewerkt ondertussen luid smakkend. Het voelde niet vervelend, maar de endorfinestoot bleef uit.

De haren van de chimpansee staan net zo ver uit elkaar als bij de mens. Ze hebben niet meer haren als de mens maar wel veel dikker en langer, het voelt stug en dik. De huid is schoon en ze ruiken niet, de vacht is glanzend. Als de haren door elkaar zitten van het vlooien, worden ze tussendoor met een stevige beweging gladgestreken, zo ook met mijn haren. De handen van de chimpansee voelen menselijk, zacht van binnen maar de buitenkant is harder en de knokkels vereelt. Ik kan me volgende keer als ik ze op een afstand zie vlooien een klein beetje voorstellen hoe het aanvoelt en ik begrijp nu in ieder geval dat het een band geeft tussen de vlooiers.

Komende weken zal de grote uitdaging zijn deze ervaringen om te zetten in praktijk en mee te nemen in mijn werk. Er is veel om over na te denken en ik ben ervan overtuigd dat er veel belangrijke lessen zijn geleerd die ik met veel plezier zal overdragen.

Patrick van Veen

Entebbe 27 augustus 2011

ⁱ Per dagdeel worden 16 bezoekers toegelaten. Deze bezoekers mogen maximaal een uur bij de chimpansees verblijven. Het is mogelijk om Kibale forest een zogenaamd habituation programma te boeken, deze bezoekers mogen de hele dag de chimpansees volgen met maximaal vier personen. Dit aantal wordt wel verminderd op het totale aantal bezoekers. Dit betekent dat op de dag dat wij de habituation volgden er maximaal 13 overige bezoekers in de ochtend en in de middag een uur bij de chimpansees mochten doorbrengen. Dit aantal werd echter in de middag overschreden.